

A jogtudomány helye, szerepe és haszna

Előadás-absztraktok

Magyar Tudományos Akadémia
Társadalomkutató Központ Jogtudományi Intézete
2015. június 18.

PLENÁRIS ÜLÉS

A jog: tudomány, mesterség vagy gyakorlat?

Hörcher Ferenc, igazgató, MTA BTK FI

A joggal kapcsolatos kritikák egyre gyakrabban hangzanak fel úgy az amerikai, mint az európai, s konkrétan a magyarországi jogászsággal szemben. E kritika lényege, hogy a jog elszakadt a társadalom és a politika kontrollja alól, önálló életre kelt, s visszaélve ezzel a hatalommal olyan kérdések eldöntésére is felhatalmazva érzi magát, amelyek nem tartoznak kompetenciájába. Ez a vád talán legegységertelműbben az amerikai Supreme Court, az európai bíróságok és a tagállami (például a magyar) Alkotmánybírósággal kapcsolatban hangzik el. A bírálatnak fontos eleme, hogy a joggyakorlatban olyan elméleti-filozófiai normák érvényesülnek, melyek az adott társadalmi jelenséggel kapcsolatos jogszolgáltatástól egyébként idegenek. Magam e jelenséget legalizmusként azonosítom.

A kritika forrását Arisztotelészhez vezetem vissza, aki a Nikomakhoszi etika 6. könyvében elválasztja egymástól a cselekvés és a tudás különböző szféráit. Az előadásban a mellett kívánok érvelni, hogy ha elfogadjuk ezt a megkülönböztetést, mint kiindulópontot, akkor belátható, hogy a jog világa valójában a gyakorlati bölcsesség (phronésisz) területéhez tartozik. Ebből nem csak az következik, hogy gyakorlati egy társadalmi gyakorlat részesei, amely nem mérhető közvetlenül az objektív igazság(osság) kritériumaival, hanem az adott közösségen belül elfogadott értékrendhez kapcsolódik. Ám e belátás nem szabad hogy a relativizmushoz vezessen, mert már Arisztotelésznél körvonalazódik, a későbbi keresztény jogszemléletben pedig elég alaposan kidolgozásra kerül a természetjog eszménye, melynek meglátásom szerint precedens alapúnak kell lennie, ez biztosíthatja, hogy ne szakadjon el a mindenkori társadalmi valóságtól.

Másfelől, ha elfogadjuk, hogy a jog gyakorlati bölcsesség, nem intézmények működtetésének személytelen gyakorlata, ahogy a pozitívizmus kívánta bemutatni, akkor az is világos, hogy a joggal foglalkozó tudomány (episztémé) maga is más jegyekkel jellemezhető, mint a természet- és a társadalomtudomány. Az előbbi ugyanis egyetemesen tekint tárgyára, az utóbbi pedig a társadalmat a nagy számok törvénye alapján tárgyalja. A jogtudománynak tárgya esethez kötöttsége miatt sok tekintetben a humántudományok beszédmódjához (azon belül a mai kontextusban például a hermeneutikához és a személyközi viszonyok fenomenológiájához) kell közelednie.

Az előadás végül arra fog kitérni, hogy a jog ugyanezen hagyományban beleágyazódik a közösség szokáserkölcseibe, s ezen keresztül alárendeltté válik a közösség politikai értékrendjének.

A jogdogmatika jogformáló szerepéről

Szabó Miklós, egyetemi tanár, ME ÁJK

1. Fogadjuk el, hogy a jogdogmatika a jogról szóló tan, vagyis a jogról (a jogi normák fennállásáról és tartalmáról) tett állítások készlete. A *perceptum* nem *praeceptum*; a tanítás igaz vagy hamis lehet, azonban a tárgya, a jog, érvényes vagy érvénytelen. Mégis, azt látjuk, hogy a jog intézményes tény-szerűsége számára a jogdogmatika konstituáló, jogot formáló szerepet játszik.
2. A jog alap-állapotának, „0-fokának”, mondhatni (legalább metaforikusan) az „*an sich*” jognak – történetileg és analitikailag is – a *ius strictum*: a rituális merevségben fenntartott és a szó *valódi* értelmében preemptív indokként kezelt archaikus jog tekinthető. Ez maga a puszta *Sollen* – a *summum ius* – amelyről hamar kiderült, hogy *summa iniuria*.
3. A jogdogmatika ezt a normatív masszát, nyers-anyagot burkolja be, formálja és munkálja meg („fermentálja”), hogy társadalmi „fogyasztásra” alkalmassá váljon. Teszi ezt azon funkciói révén,

melyekkel – „*interface-ként*” – a jog és a jogászok, a jog elmélete és gyakorlata, a jog tényszerűsége és normativitása között közvetít. Bár ezek mibenléte fölött is folynak viták, a következők jelentőségében talán egyet lehet érteni:

- (a) a rendszerező, *rendszer-képző funkció* dolga, hogy a „jognak asztalán” újra és újra rendet tegyen;
- (b) a *fogalomképző funkció* az akaratnyilvánítást a jogi konstrukció (jogintézmény) formájára hozza;
- (c) a *módszerképző funkció* a *ius strictum* kötelekeiből való szabadulás módozatait munkálja ki;
- (d) a *didaktikai funkció* a tanítással fűzi egybe integráns gyakorlattá a mesterséget és a tudományt.

4. Ha egyetlen, radikális tézisben foglalnánk össze következtetéseinket, ez úgy hangzana, hogy a jog – egyebek között – *dogmatikai természettel* rendelkezik. Ez arra utal, hogy a jog jelenség-együttese nem érthető meg és általános fogalma nem konstruálható meg a dogmatikai dimenzió figyelmen kívül hagyásával. Metaforával élve: a társadalmi teret üstökösként átívelő jog csóvaként magával és magában hordja önreflexióját.

A jogtudomány módszertani karaktere és a dogmatikai tudomány eszméje

Bódig Mátyás, senior lecturer, University of Aberdeen, UK

Az előadás a jogtudomány episztemológiai és metodológiai karakterét állítja a középpontba. Az elemzés kiindulópontjaként a brit (és részben az amerikai) jogtudományi módszertani viták szolgálnak, amelyek alapvető kérdéseket vetettek fel a jogtudomány és a joggyakorlat viszonyát, illetve a jogtudomány jövőjét illetően. Az Egyesült Királyságban ezek a viták három pozíció kikristályosodásához vezettek. (1) A hagyományos dogmatikai kutatás elhalásával a jogtudomány végre valódi társadalomtudománnyá alakul (Geoffrey Samuel). (2) A jogtudomány megőrzi dogmatikai karakterét, de, miközben egyre inkább internális és externális megközelítések kombinálása jellemzi, karaktere fokozatosan átalakul (Christopher McCrudden). (3) A diszciplináris és intézményes változások ellenére a jogtudomány megőrzi (talán még erősíti is) specifikus identitását és karakterét (Douglas Vick).

A saját álláspontom Vick megközelítéséhez esik közel. Az intenzívebb kommunikáció alternatív diszciplináris megközelítésekkel inkább kihangsúlyozza a jogtudományi perspektíva redukálhatatlanságát. A jogtudomány normatív és gyakorlat-specifikus diszciplína, amely a jogra belső nézőpontból tekint: interiorizálja a jogi gyakorlat belső értékeltevéseit. A jogtudomány módszertani karakterének tisztázása azért ütközik nehézségekbe, mert a jogtudományt hiába próbáljuk elhelyezni a természettudomány – társadalomtudomány – bölcsészettudomány háromszögben. A jogtudományt ’dogmatikai tudományként’ kell felfognunk, amelynek karakter-meghatározó funkciója a társadalmi gyakorlatokkal összefüggésben formálódó dogmatikai tudás akadémiai keretek közötti gondozása. A jogtudomány a társadalmi gyakorlatokban való kompetens részvételnek egy olyan aspektusára összpontosít, amelyet más tudományok (sajátos episztemológiai jellegükből adódóan) nem képesek adekvát módon megragadni.

ELMÉLETI ÉS TÖRTÉNETI ELŐADÁSOK

A jogtudomány természete

Varga Csaba, professor emeritus, MTA TK JTI

A tudomány az emberi érzékelés körébe vont világról szerzett ismeretek rendszerszerű feldolgozása. Ebből a humán tudomány mindenekelőtt történelmi tapasztalatok általánosításán nyugszik. A tudományos ismeret univerzalitásra törekszik, a tapasztalat azonban eleve partikuláris: *hic et nunc* körülhatárolt s így általánosítási lehetőségében korlátozott.

A jogtudomány tárgya azon emberi életviszonyok szabályozása, amelyek (1) a társadalom egészét magában foglalóan (2) alapvető érdekkonfliktusok (3) végső rendezését látják el. Közvetlenül a jog — mint (a) tételezés, (b) hatósági döntéshozatal és kikényszerítés, s (c) az előbbi(ek) kommentárja, majd dogmatikája — legfeljebb járulékos tárgya, de közvetlenül semmiképpen sem tartalma a jogtudománynak.

Tapasztalaton alapultsága folytán — ideáltípusában, melyhez az *angolszász* hagyomány áll legközelebb — a jogtudomány eleve historikus és komparatív, teoretikus megfontolásokon nyugvó. Ezekre építhetők csupán — amiben a *latinikus/germán* hagyomány a leginkább példamutató — rendszerszerűen megfogalmazott, általánosításra alkalmas fogalmak, elvek, intézmények.

Mindezek alapja az *ordoról* az adott társadalom világképében alkotott eszmény; ennek kiművelésével bontanak ki fogalmakat, elveket, intézményeket az egyes jogtudományok. Mindez annyiban szövegelemzés csupán, amennyiben történeti, s annyiban empiriára építő, amennyiben társadalomtudományi az adott jogtudományi vizsgálódás. Fogalmainak, elveinek, intézményeinek még az összefüggése sem jogdogmatikai, hanem jogtudományi szintű, mert felette áll a jogi kultúrák és nemzeti jogrendek változatosságának. Alkotott és alkalmazott jog így csak annyiban releváns számára, mint amennyire egy műszaki alkotás építése vagy használata az egzakt tudományoknak. Minden egyéb már gyakorlati foglalatosság és/vagy jogpolitika.

A jog tudománya és szociologizálódása

Pokol Béla, alkotmánybíró

A joggal való szellemi foglalkozás - ennek minden magas szintű szellemi igénye ellenére - soha nem volt tudomány, és a „*iurisprudentia*” név alatt nem is formált erre igényt. A középkori római jog kazuisztikus szabályainak és ezek alkalmazási tudásának ismerete az egyetemi doktori titulus ellenére is praktikus tudást jelentett. Maga az a szó hogy, „jogtudomány” is csak a latin jogi nyelv nemzeti nyelvekké átalakulásának vége felé merült fel az 1700-as évek utolsó évtizedeiben, ahogy azt a németek vonatkozásában (akkor a nyugati világ vezető jogi nemzete) Anette Brockmüller kitűnő monográfiájában feldolgozta. Az 1800-as évek folyamán az eseti viták megoldására alkalmazott és törvényhozásban már egyre sűrűbben változtatott jogi szabályok mögött a rendszeres jogági jogdogmatikai fogalmak kidolgozása lassanként stabilabb és absztraktabb jogi anyagot hozott létre a szellemi foglalkozás számára, és ez a praktikus jurisprudentia mellett bizonyos fokig közelebb hozta a joggal való szellemi foglalkozást a tudomány ismérveire. Ám a tudománynak az objektív tények és összefüggéseik igaz/hamis értékelését megkövetelő kizárólagossága itt csak nyomokban tudott az eddigiekben megvalósulni. Igazán csak a Jheringtől kezdődően beinduló jogszociológiai törekvések a mindenkori jog és az egyes jogi rendelkezések társadalmi tényekből keletkezésének elemzésére, illetve a jog egészének rendszeres történetiszociológiai vizsgálatára hozzájárultak fokozatosan létre a tudomány

kritériumainak megfelelő szellemi foglalkozást a joggal, amit már tényleg jogtudománynak lehet nevezni. Ez szélesebb bázison csak az utóbbi évtizedekben indult fejlődésnek Amerikában és Európában így lassanként ki lehet jelenteni, hogy ha a jogtudomány nem is volt, de létrejön.

A magyar jogtudomány strukturális hátrányairól **(Fekete Balázs, tudományos munkatárs, MTA TK JTI)**

Előadásomban amellet szeretnék érvelni, hogy a magyar jogtudománynak – ez alatt a módszertani értelemben tudatos, a tudományos eszmecserébe (diskurzus) bekapcsolódni szándékozó tevékenységet értem – több strukturális jellegű hátránnyal is szembe kell néznie. Ezek a problémák nem oldhatóak meg egyik napról a másikra, hanem tudatos, közép- és hosszú távú munkával lehet csak túllépni rajtuk.

1. Az anyagi feltételrendszer hiánya. Mind a kutatói fizetések, mind a kutatáshoz igénybe vehető források messze elmaradnak az európai átlagtól, és nem kell különösebben magyarázni, hogy ennek milyen hatása van a szakmára. A legfontosabb ezek közül, hogy a legtehetségesebb fiatalokat szinte lehetetlen az anyagi feltételekkel bevonni a pályára.

2. A külföldi szocializáció hiányosságai. A jogtudomány mára már kétségtelenül európai dimenziójúvá vált, ahova kizárólag nemzeti háttérrel szinte lehetetlen bekapcsolódni. A magyar kutatók általában nem rendelkeznek külföldi diplomával vagy kutatói tapasztalattal, és ez önmagában gátolja a bekapcsolódást a kutatások európai főáramába.

3. A dialógus-kultúra hiánya. A hazai jogtudomány még mindig jelentősen a "kinyilatkoztatás" műfajára épül, alapvetően a szerző vagy előadó tekintélyére helyezve a hangsúlyt. Noha ebben már vannak előrelépések, a párbeszédre és a vitára való készség még mindig többnyire hiányzik, azt pedig szükségtelen hangsúlyozni, hogy ez mennyire megnehezíti a jogtudomány művelését.

4. Az általános társadalomtudományos érdeklődés hiánya. A jogtudományt a többség szigorúan szaktudománynak, szűk szakmai tevékenységnek fogja fel, lásd pl. a jogdogmatikai kutatások megalapozását. Fájóan hiányzik a jogi kultúra más dimenzióival foglalkozó tudományterületek iránti érdeklődés – vö. interdiszciplinaritás követelménye –, ami a jogtudományi eredmények szélesebb körű recepciójának is akadálya.

A fenti hátrányokat nem lehet egyik napról a másikra ledolgozni, de fontos, hogy legalább tudatában legyünk ezeknek.

A római ius publicum alapelvei és alapelszerű regulái – hatásuk a modern közjogra

Nótári Tamás, tudományos főmunkatárs, MTA TK JTI

A római magánjog, a ius privatum hatása a modern magánjogi jogágakra vitán felül áll, a római jogtudósok által kidolgozott alapelszerű regulák nem egyszer érdemi változtatás nélkül kerültek át a hatályos polgári törvénykönyvek, illetve a civilisztika által deklarált alapelvek közé. Jelen előadás a római közjog (ius publicum) anyagi és eljárási jogi alapelveit kívánja áttekinteni abból a szemszögből, hogy azok mennyiben szolgál(hat)tak a modern közjogi természetű jogágak alapelveinek gyökereként, illetve előképeként. A ius publicum ezen aspektusból történő vizsgálata azért sem tűnik indokolatlannak, egyfelől mivel a római maguk is inkább jogtudományi distinkcióként, mintsem stricto sensu jogági elhatárolásként alkalmazták a ius publicum és a ius privatum dichotómiáját, másfelől pedig nem vitatható, hogy – noha a római közjog hatása a kortárs jogrendszerekre a magánjogénál kevésbé lineáris és prima facie tetten érhető – a római ius publicum közvetlen és közvetett hatásai kimutathatók a modern közjog (ezen belül pedig elsődlegesen büntető anyagi és eljárási jog) rendszerében. Az alapelvi jellegű regulák megjelenése a jogforrások ugyanakkor eltér a kontinentális

jogrendszerekben megszokott modustól, lévén hogy a római jogtudósok az ún. alapelveket nem elsődlegesen alapelveként deklarálták, hanem a konkrét eset kapcsán fogalmazták meg, tehát a forrásanyagban elszórva találhatjuk meg őket. A római jogtudósok alapvetően idegenkedtek minden elméleti alapvetéstől és definíciótól (vö. lav. D. 50, 17, 202), döntéseik meghozatala során természetesen nem tekinthettek el az absztrahálástól, ám a végeredményként megszülető responsum már legtöbbször csak az adott ügyre vonatkozó gyakorlati okfejtést tartalmazta.

Tudomány – oktatás – praxis: a bűnösség megítélése a kodifikálatlan büntetőjog korában

Bató Szilvia, Bolyai-ösztöndíjas, SZTE ÁJK

Az előadás a jogtudomány és a jogalkalmazás viszonyának kérdéséhez szól hozzá, arra keresi a választ, hogy a kódexszel le nem fedett – szokásjog által szabályozott – jogágakban (jogterületeken) milyen kapcsolatok lehetnek a tudomány és a napi joggyakorlat között. A probléma vizsgálatára a 19. század első felének hazai büntetőjogi szakirodalmát, az egykorú oktatási segédanyagok (kéziratok jegyzetek) és két bíróság joggyakorlata alapján kerül sor.

A korszak jogi tudományossága több szempontból is sajátos jelenségeket mutat: egyrészt a büntetőjog-tudomány megkettőződik (ún. alternatív jogtudomány), másrészt a modern – nyugati szakirodalomra épülő – büntetőjogi gondolkodás és a szokásjogi valóság egymással való megfeleltetése sajátos dogmatikai megoldásokhoz vezet. Ebben a környezetben kitűnően vizsgálhatóak a következő kérdések:

- a) Egy jogintézmény (pl. bűnösség) kapcsán mennyire gyorsan reagál a magyar tudományosság a koncepciók változására?
- b) Kialakulnak-e dogmatikai kérdésekben diskurzusok a tudományos fórumokon?
- c) Megjelennek-e a bírói döntésekben az új elméletek?
- d) Ha igen, akkor csak a szóhasználatban vagy tartalmilag is?
- e) A büntetőjog-tudomány reflektál-e a praxisra?

Mindezek a csak látszólag jogtörténeti jelenségek segítséget nyújthatnak a nem kizárólag törvény által szabályozott jogterületek működési mechanizmusainak megértéséhez.

Molnár Kálmán és a két világháború közötti közjogtudomány dilemmái

Schweitzer Gábor, tudományos főmunkatárs, MTA TK JTI

Molnár Kálmán (1881-1961), az egri érseki joglyceum, majd a pécsi Erzsébet tudományegyetem professzoraként a két világháború közti hazai közjogtudomány (alkotmányjog-tudomány) meghatározó személyiségei közé tartozott. Pályafutása során többször is szembesülnie kellett azzal, hogy a hatályos közjogi (alkotmányjogi) nézetek és intézmények ellentétben álltak közjogi felfogásával, illetve tudósi meggyőződésével. Legitimizmusát nehezen volt összeegyeztethető a közjogi provizórium megoldásaival, minként az állampolgári jogegyenlőség melletti kiállásai is ellentétben álltak a jogcsorbító, illetve jogfosztó rendelkezésekkel. Az előadás azt kívánja bemutatni, miként szembesült és oldotta fel Molnár Kálmán ezeket a szakmai, világnézeti és erkölcsi dilemmákat.

Nem idegen tollak – A társtudományok eszközeinek hasznosíthatóságáról

Markovich Réka, Üzleti Jog Tanszék, BME/ Logika Tanszék, ELTE

A jogtudomány tudományok között elfoglalt pozíciójának történeti besorolásánál hasznosabb lehet annak vizsgálata, hogy milyen, esetleg – közelebbi, távolabbi – társtudományokat involváló eszközök alkalmazása tehetné eredményesebbé, társadalmilag hasznosabbá: a jogtudományt milyen irányú nyitása vihetné előbbre.

A jogtudomány a joggal foglalkozik, így tárgyának meghatározása attól függ, hogyan definiáljuk a jogot. A pozitivismus irányába való belső elköteleződés szintjétől függetlenül bizonyosan a vizsgálat tárgyát kell képezze a jogszabályok szövege – megalkotásuk folyamatában és a jogszabálykenti létezés belépőjét jelentő érvényesség elnyerését követően is. Mit jelent, milyen eszközöket, megközelítést involvál vagy kell hogy involváljon ez a vizsgálat? Szövegekről van szó, melyekből rengeteg információ kinyerhető azon felül, amit a humán feldolgozás kapacitása megenged. A XXI. században luxus és pökhendiség lenne nem támaszkodni az informatika és a számítógépes nyelvészet eszközeire. Eszközökre, amelyek jogszabály- és más jogi szövegek vizsgálata során – megfelelő jogi, jogtudományi tudás bevonásával – árulkodhatnak a jogalkotás (nyelvi?) minőségéről, de akár határozatok ideológiai elkötelezettségéről is. Olyan eredményeket hozhatnak, melyek visszaforgathatók a jogalkotásba és ezáltal jobbíthatják azt: a jog a szabályozás eszköze – eszköz tehát, ami a célok mentén jobbítható. Az eszköz jobbítása nem mellőzheti a szabályozás tárgya elméleteinek hasznosítását: így a jog eszközi minőségének olyan megfontolásokhoz is igazodnia kell, mint a cselekvéseméletek, vagy akár a játékelméletek. És bár a jogi érvényesség érzéketlen a logikai érvényességre, alapvető elvárásunk egy (jog)rendszerrel szemben, hogy az ne legyen ellentmondásos, így ildomos lenne a jogalkotás során a készülő jogszabálytervezetek belső és külső konzisztenciájának – számítógépes (nyelvészeti) eszközökkel lehetővé tett – logikai vizsgálata felé történő nyitás is.

Hivatkozás a jogtudományra a magyar bíróságok ítéleteiben

Zódi Zsolt, tudományos munkatárs, MTA TK JTI, docens, ME ÁJK

Néhány éve, amikor a magyar bírósági ítéletek hivatkozás-statisztikai elemzését elvégeztük, rövid pillantást vetettünk a szakirodalmi (jogtudományi, kommentár-irodalmi) hivatkozásokra is. Arra számítottunk, hogy észrevehető mennyiségű hivatkozást fogunk találni, legalább a felsőbb bíróságok ítéleteiben. Legnagyobb meglepetésünkre azonban a jogirodalomra történő hivatkozások mennyisége 2% alatt volt. Ez gyakorlatilag minden bírósági szinten igaz, sőt a Kúria *meglepően inaktív* ebben a tekintetben. Egyedül az ügyszakok közt mutatkozik egy kicsi különbség (a büntető javára), és a jogegységi határozatok emelkednek ki a hivatkozásokat tekintve (20%). Előadásomban először a számokat és az ezek mögött meghúzódó lehetséges okokat elemzem.

Fontosabb azonban a hivatkozások *szövegkörnyezetének* elemzése, az a kérdés, hogy hogyan zajlik a jogtudományi eredmények beépítése az érvelésbe. Leggyakrabban (az esetek több, mint felében) a bíró csak általában utal a „jogirodalomra”, és azt a jogszabályokhoz hasonló autoritativ forrásként igyekszik felmutatni. De ha konkrét munkára utal, akkor sem mutatja be a kérdés körüli dilemmákat és álláspontokat, hanem a jogirodalmat *mint kvázi jogszabályt* használja az érvelésben. Illetve, valójában nem érvel, hanem felmutat, demonstrál. Ez a fajta szöveghasználat – amely magát az autoritativ szövegből logikai levezetésként láttatja, és amelyet már a bírói ítéletekre történő hivatkozás kapcsán is láttunk – úgy tűnik mélyen imprimálódott a magyar bírói karba.

A TÉTELES JOGGAL KAPCSOLATOS ELŐADÁSOK

A Ptk. kodifikációja és a magyar jogtudomány

Menyhárd Attila, tudományos főmunkatárs, MTA TK JTI, egyetemi tanár, ELTE ÁJK

A jogtudomány polgári jogi kodifikációban betöltött szerepének vizsgálatát erősen nehezíti az, hogy a magánjogban a kodifikáció szerepe sem világos. A polgári törvénykönyveknek az akár végletesen absztrakt módon megfogalmazott normái a bírói jogértelmezésre olyan szerepet osztanak, amely mellett a jogalkotás és a jogalkalmazás sem választható szét egymástól. A magánjog tárgyi jogának tartalmát a jogászok szakmai értelmező közössége határozza meg, amelynek nemcsak a jogalkotás, hanem a joggyakorlat és a jogtudomány egyaránt szerves részét képezi. A polgári jog tudományos vizsgálata a polgári jog tartalmának a meghatározásához és fejlesztéséhez segíti hozzá mind a jogalkotást, mind a joggyakorlatot, így azoktól nem is feltétlenül választható el.

A tudományos eredmények tételes jogi szabályként való megformálása nem mindig sikeres vagy legalábbis nem mindig fogadható be könnyen a gyakorlat számára. Az előadás néhány jogintézmény és jogi megoldás konkrét történetén keresztül igyekszik bemutatni a három szféra, (jogtudomány, gyakorlat és kodifikáció) egymásra hatását. Így szó lesz az utaló magatartásról, a jóhiszeműség és tisztesség elvéről, az érvénytelen szerződés alapján való teljesítés visszakövetelésére vonatkozó szabályokról, az ingó dolgok tulajdonjogának átruházása során az átadás dologi jogügyleti jellegéről, a nemvagyoni kártérítés kivezetéséről és a sérelemdíj bevezetéséről, a diszpozitív és a kogens szabályok szerepével kapcsolatos megközelítésről, és a culpa in contrahendo-ról.

Az előadás mellett érvel, hogy a jogtudomány eredményei kimutathatóan is képesek hatni a polgári jogi kodifikációra, ezek a hatások azonban nem feltétlenül közvetlenek, és nem is mindig járnak maradéktalan sikerrel.

Kritikai jogi gondolkodás, kritikai jogelmélet a bírósági joggyakorlat elemzésében

Juhász Zoltán, szakmai főtanácsadó, IM, Igazságszolgáltatási Kapcsolatok Főosztálya, Joggyakorlat-elemző munkacsoport, megbízott oktató, ELTE ÁJK)

Az előadás célja bemutatni a szakirodalom és önálló kutatási eredmények segítségével, hogy a kritikai jogi gondolkodás milyen módon járulhat hozzá a bírósági jogalkalmazási gyakorlat elemzésén keresztül ugyanezen joggyakorlat fejlesztéséhez, az egységes jogalkalmazás elősegítéséhez.

Ennek keretében röviden érinti a kritikai jogelméletek kialakulását, történetét és főbb jellemzőit (jogi realizmus, szabadjogi iskola, CLS mozgalom), majd konkrét példákon keresztül törekszik demonstrálni, hogy milyen módon befolyásolta és befolyásolhatja az ezeken az elméleteken alapuló tudományos elemzés a bírói jogalkalmazást.

Érzékeltetni szeretném, hogy a tudományos megalapozású kritika „felajánlhat” megoldási javaslatokat a feltárt problémás jogalkalmazási kérdésekkel összefüggésben. Ez a fajta jogfejlesztés a jogtudomány és a joggyakorlat közötti gyümölcsöző együttműködést eredményezhet.

Mindennek során hangsúlyt szeretnék fektetni a magyar jogrendszerbeli helyzetre is, szintén konkrét példákkal demonstrálva azt, hogy milyen hozadéka lehet a kritikai tudományos gondolkodásnak a joggyakorlat alakulásával összefüggésben.

A bírák elé kerülő ügyek eltérő jelentőségűek és nehézségűek lehetnek, de a jogtudományi megalapozású kritika különös hangsúlyt kaphat az ún. „nehéz jogi esetek” elbírálása során, így példáimat ezek közül kísérelem meg kiválasztani.

A dogmatikai, a logikai és a jogirodalmi értelmezés a magyar felsőbb bírósági gyakorlatban

Tóth J. Zoltán, egyetemi docens, KRE ÁJK

Az előadás egy, a korábbi években lefolytatott empirikus jogszociológiai kutatás eredményeinek a konferencia témájával összefüggő részét kívánja bemutatni. E kutatás során 217, véletlenszerűen kiválasztott BH (többségében legfelsőbb bírósági /kúriai/, néhány esetben ítélőtáblai) eseti döntés komplett módszertani elemzését végeztük el abból a szempontból, hogy kiderítsük, milyen jogértelmezési módszereket és milyen gyakorisággal használnak ma a magyar felsőbb bíróságok. A lehetséges értelmezési metódusokat 14 nagyobb kategóriába soroltuk; ezek közül jelen előadás tárgyaként – azok egymástól és más módszerektől való elhatárolásának ismertetését követően – a jogi szakmai szemantikái, azaz a jogdogmatikai értelmezés, a jogi logikai értelmezés, valamint a jogtudományi-jogirodalmi értelmezés gyakorlati használatának mértékét kívánjuk bemutatni. Kitérünk továbbá olyan problémákra is, melyek e módszerek elvi alapjaival kapcsolatosak, valamint azon kérdésekre, melyek az e módszerek felhasználásával született, a bírói döntések alapjául szolgáló tételes jogi normák értelmezésének konkrét gyakorlati következményeinek értékeléséhez nyújtanak szempontokat.

Jog és politika között. A közjogtudomány lehetőségéről és korlátairól

Sólyom Péter, egyetemi adjunktus, DE ÁJK

A közjogtudomány művelésének az alkotmányosság keretei között van jelentősége, a jogi keretek között működő politikai intézmények gyakorlatai jelentik ugyanis a tárgyait. Alkotmányos gyakorlatok alatt azonban nagyon változatos intézményes praxisokat érthetünk, amelyek a közjogtudomány karakterét is különbözőre formálhatják. Ennek alapján különböztethetnek például az angol, amerikai, francia, német és magyar közjogtudomány fogalomnyelvének sajátosságai.

Az előadásomban közjogtudományon a német *Staatsrechtslehre* hagyományát értem, ami jobban hasonlít arra, amit a franciák *Le droit public* alatt művelnek, mint arra, amit az angol és az amerikai jogászok *Constitutional Law* alatt értenek, de összeköti őket az a törekvés, hogy a formálódó és önállósodó jogtudomány keretében leírni és rendszerezni akarták a tételes alkotmányjogot.

A német közjogtudományban különös jelentősége a dogmatikai tudásnak, amely a gyakorlat és a jogtudomány érdemi párbeszédének a terméke. A jogdogmatika egyik alapvető funkciója, hogy javaslatokat kínál a jogalkalmazói és jogalkotói gyakorlat számára, hogy miképpen tudja döntéseit úgy meghozni, hogy közben tekintettel vannak a jogrendszer sajátos igényeire: a következetességre és a kiszámíthatóságra. Ez a politikai döntéshozók számára címzett jogász tanácsadás természetesen nem független a jogpolitikától. Az azonban állandó viták tárgya, hogy miképpen is kell helyesen értelmezni a jogász módszer politikához való viszonyát. Ezekhez a vitákhoz csatlakoznék ebben az előadásban.

A jogtudomány helye, szerepe, haszna a közigazgatási jogtudomány szemszögéből

Balázs István, tudományos főmunkatárs, MTA TK JTI

Amennyire közismert tény a hazai közigazgatási jogtudomány kiemelkedő szerepe a XX. század első harmadában, annyira fájó lehet annak visszaszorulása az azóta eltelt időkből. Persze ez a hipotézis nem jelenti azt, hogy magával a közigazgatással ne foglalkozott volna a tudomány, csak a korábbi jogpozitivisták, majd később közigazgatási jogi dogmatikai irányvonalat váltották fel más közigazgatástudományi irányzatok, ezen belül főként közigazgatás-tani megközelítések.

Mindezt pedig csak erősítette a XX. század utolsó negyedétől egészen az ezredfordulót követő időig érvényesülő neoliberális állam és közigazgatás-felfogás keretében megszületett NPM irányzat.

Haszna pedig lett volna a közigazgatási jogtudományi kutatásoknak olyan, hazánkban a közigazgatás-fejlesztés jelenleg is igen vitatott területein, mint a közigazgatási aktustan továbbfejlesztése a megváltozott viszonyaink közepette, vagy éppen a közszerződések rendszerén belül a közigazgatási szerződések dogmatikája.

Mindezen a közigazgatási jogi dogmatikai kérdések megválaszoltságának pedig komoly haszna lett volna akkor, amikor a közigazgatási hatósági eljárás és jogorvoslati rendszer jelenleg folyó radikális átalakításához hozzákezdtek, ide értve a közigazgatási bíráskodás új rendszerének a kialakítását.

Kérdés persze az, hogy hol a helye közigazgatási jognak és tudományának nemzetközi összehasonlításban?

A választ elsősorban Jacques Chevallier; *Le droit administratif entre science administrative et droit constitutionnel*. (Közigazgatási jog a közigazgatás-tudomány és alkotmányjog közt) című munkája elemzésével próbálom keresni.

Milyen közigazgatási rendszert? A közigazgatás négy image-e és a realitás

Gajdusчек György, tudományos főmunkatárs, MTA TK JTI

Az előadás címszavakban bemutatja a kormányzás-közigazgatás négy ma futó megközelítésmódját, és utal azokra a tényezőkre, amelyek miatt ezek életképtelenek Magyarországon. Mindezt a következő vázlatos táblázatban lehetne összefoglalni.

Image	Lényege	Nehézségek – Lehetetlenségek
Weberi, bürokratikus	Klasszikus hierarchikus szervezet, jog meghatározó szerep (mint jogalkotás és főleg alkalmazás)	Soha sem volt. Nem csak a kommunizmus idején, de a dzsentri közigazgatásban sem. A jog formális szerepe: nagyon sokat beszélnek róla, csak nem működik. Valamit megakadályozni jó, elérni nem.
Új Közmenedzsment (NPM)	Hatékony működés, de-bürokratizáció, a versenyszféra működés-módjának átvétele	Katasztrofális hatása volt a rendszerváltással párhuzamosan, IMF és társaik nyomására. Delegitimálódott. Megfelelő környezet nélkül (kultúra, kiépült piaci szektor) mindenütt kártékony.
Good Governance	Participáció, a döntéseket az érintettek hozzák és valósítják meg. Network működés, az erőforrások egyesítése. Mi nem? „Amiről itt beszélnek.”	Hiányzik hozzá a konszenzusos politikai és állampolgári kultúra és az intézményi és személyközi bizalom. (Ahol senkiben nem bíznak, azt nézik, hogy a másik mit akarhat és azt hogy lehet meggátolni ott nem működhet.

Neo-weberi	Két eltérő értelmezés: NPM a kontinentális Európában, (PollittBouckaert) vagy a fenti három előnyös kombinációja (anti-NPM) (Drechsler)	Leíró elvként jó: az NPM korlátozott befogadása a nagy rendszerekbe (Francia-, Német O.) Preskriptív elméletként: Olyan, mint a kommunizmus: nagyon jól hangzik az elvek szintjén, de soha senki sem látta működni.
------------	---	--

A közszolgálati- és munkajog szerepének, jogrendszerbeli helyének változása és hatása a jogviszony szereplőire a mindennapokban - Ki méltó a bizalomra? – A bizalomvesztés és a méltatlanság több szempontú munkajogi vizsgálata (Mélypataki Gábor, tanársegéd, ME ÁJK)

Önálló jogágról akkor lehet beszélni, ha a szóban forgó jogszabályok összessége kellően egynemű jogviszonyokra vonatkozik, és a szabályozás módszere is kellően jellegzetes, homogén. Ebbe belefoglaltatik az is, hogy legyen egy megfelelő definíciós bázis is, amely az adott jogág sajátja. Az azonban már nem a jogágiság kérdése hogy ezek a speciális fogalmak mennyire stabilak és egyértelműek. Természetesen minden fogalom alkalmazásának megvannak a homályos pontjai, nincs ez másképp a munkajogban sem. A bizonytalanság természetesen elsősorban nem az objektív alapú régóta kimunkált meghatározásoknál jelentkezik erőteljesen (munkavállaló, munkáltató, munkaszerződés) hanem azon szubjektív alapú fogalmaknál, melyek az utóbbi időszakban (vitatható módon) kerültek bele az új Mt.-be vagy a közszolgálati jogviszonyokba. Ez a kérdés azért is jelentős, mert a jogtudomány jelent egy fajta visszacsatolást a jogalkotó és a joggyakorlat részére, hogy a kimunkált fogalom, vagy annak alkalmazása hogyan értékelhető. Ezekből a visszajelzésekből a másik két szegmens megállapíthatja a változás irányait. Ez természetesen hatással van az emberek mindennapjaira is, hiszen a munkaviszony és közszolgálati viszony rengeteg embert érint. A téma azonban szűkítésen kell, átessen, hiszen a munkajog és a közszolgálati jog összes fogalmát nem vizsgálhatjuk meg egy íráson belül. Ezért vizsgálataimat kettő egymással is összefüggő szubjektív alapú fogalom több szempontú vizsgálatára korlátoznám. A tanulmányban a bizalomvesztés és a méltatlanság munkajogi és közszolgálati jogi szerepét vizsgálnám meg, a bíróság ítéletei, a jogalkotó és a jogtudomány szempontjából feltárva ezek kölcsönhatását és viszonyrendszerét